

LEVÉLTÁRI SZEMLE

A TARTALOMBÓL:

SZABÓ CSABA:

Az olcsóbb közigazgatás és a levéltár esete (tanmese)

MŰHELYMUNKÁK

CSELENKÓ BORBÁLA:

Gróf Széchenyi Ferenc és gróf Széchenyi István
plébániaalapítási kísérlete a Zala megyei Bakon

VÖRÖS GÉZA:

Klebelsberg Kuno és az Országos Magyar Gyűjteményegyetem

LEVÉLTÁRTÖRTÉNET

NAGY GÁBOR:

Fasisztának minősített könyvek kivonása a Magyar Országos Levéltár
könyvtárából (1945–1947)

GILÁNYI MAGDOLNA:

Köln Város Történeti Levéltára – összeomlás és újjáépítés

60.

évfolyam

2 0 1 0

3. szám

TARTALOM

SZABÓ CSABA: Az olcsóbb közigazgatás és a levéltár esete (tanmese)	3
 MŰHELYMUNKÁK	
CSELENKÓ BORBÁLA: Gróf Széchenyi Ferenc és gróf Széchenyi István plébániaalapítási kísérlete a Zala megyei Bakon	8
VÖRÖS GÉZA: Klebelsberg Kuno és az Országos Magyar Gyűjteményegyetem	21
 LEVÉLTÁRTÖRTÉNET	
NAGY GÁBOR: Fasisztának minősített könyvek kivonása a Magyar Országos Levéltár könyvtárából (1945–1947)	47
GILÁNYI MAGDOLNA: Köln Város Történeti Levéltára — összeomlás és újjáépítés...	59
 MÉRLEG	
ULRICH ATTILA–POZSONYI JÓZSEF: <i>A jobaházi Döry család története</i> (DOMINKOVITS PÉTER)	67
<i>Hangulajelentések a fővárosból 1988 októberétől 1989 októberéig.</i> Szerk.: KATONA CSABA–RÁCZ ATTILA (BERKI IMRE)	70
 HÍREK	
Beszámoló a Tiszántúli Történész Társaság gyulai konferenciájáról (SÁFÁR GYULA) .	72
A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára elektronikus folyóirata, a <i>Múltbanéző</i> (BÖGÖS ÁGNES)	74
A Magyar Levéltárosok Egyesülete debreceni vándorgyűlése (NOVÁK ZOLTÁN)	76
Szimpozium a szlovákiai bányászatról Selmechányán (TÖRÖK ENIKŐ)	80
Pártok, választók, képviselők — fejezetek Zala megye politikatörténetéből (CSEKÓ ERNŐ)	82
A XVII. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Nemzetközi Levéltári Napok (KATONA CSABA)	87
 IN MEMORIAM	
Bán Péter (Á. VARGA LÁSZLÓ)	90
Szabó Imre (ALBRECHTNÉ KUNSZERI GABRIELLA)	93

LEVÉLTÁRTÖRTÉNET

NAGY GÁBOR

FASISZTÁNAK MINŐSÍTETT KÖNYVEK KIVONÁSA A MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRÁBÓL (1945–1947)

1945. január 20-án, Moszkvában a Dálnoki Miklós Béla vezette Ideiglenes Nemzeti Kormány fegyverszüneti egyezményt írt alá, amelynek 16. pontja kimondja, hogy az „Időszakos vagy egyéb irodalmi termékek kiadása, behozatala és terjesztése Magyarországon, színielőadások rendezése, mozgóképek bemutatása, a rádióállomások, a posta, a távíró, a távbeszélő működése, a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnoksággal való megegyezés alapján történik.”¹

A minisztertanács február 9-ei ülésén a kommunista pártot képviselő Nagy Imre véleménye szerint a fasiszta és antidemokratikus könyvek beszolgáltatását ki kellett terjeszteni a magánszemélyekre is. Dálnoki ezt az előterjesztést elfogadta, azzal a kiegészítéssel, hogy ebben az esetben szükségesnek látszik egy olyan jegyzék összeállítása, amely tartalmazza mindazon könyveket, amelyekre a beszolgáltatási kötelezettség kiterjed. Vásáry István pénzügyminiszter ezzel szemben kétségesnek találta ezen felvetést, hiszen ez egy olyan folyamat indíthatna el, amely a már amúgy is megviselt lakosságot további kellemetlenségeknek tenné ki, hiszen ebben az esetben elkerülhetetlenek lesznek a rosszindulatú feljelentések is. A minisztertanács azonban figyelmen kívül hagyta Vásáry ellenvéleményét, és egyöntetűen elfogadták Nagy és Dálnoki indítványát. Azonban azt nem felejtették el rögzíteni a jegyzőkönyvben, hogy ez túlmutat azon, mint amit a Szövetséges Ellenőrző Bizottság megkövetelt a magyar kormánytól.

A minisztertanács ezen ülése után február 26-án az Ideiglenes Nemzeti Kormány végül kiadta az 530/1945. rendeletet² a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítéséről. E rendelet alapján a könyvnyomdák, könyvkiadó-vállalatok, könyvkereskedők, könyvtárak valamint magánszemélyek³ birtokában lévő minden fasiszta, antidemokratikus és szovjetellenesnek minősített sajtóterméket meg kell semmisíteni, a dokumentum nyelvével függetlenül. Ezen sajtótermékek kiadása, utánnyomása stb. tilos. A rendelet végrehajtására 15 napos határidőt szabott meg a kormány, ennyi idő állt a rendelkezésre ahhoz, hogy a törvényhatóság első tisztje által meghatározott gyűjtőhelyre szállítsák a könyveket.

1945. március 9-én a Magyar Országos Levéltárba érkezett az I. kerületi Elöljáróságtól hirdetménye, amely az 530/1945. számú rendelet végrehajtására hívja fel a levéltár vezetőségének figyelmét. Válaszul egy Jánossy Dénes főigazgató és Kapossy János főlevéltáros által március 17-én írt levél kérte az Elöljáróságot, hogy mentesítse a levéltárat a beszolgáltatási kötelezettség alól, ugyanis „a m. kir. Országos Levéltár Könyvtárában található ilyen művek hivatalból és köteleességszerűen gyűjtettek forrásanyagul a jövő történelmi kutatás számára éppúgy, mint az ezekkel ellentétes politikai áramlatok sajtótermékei, politikai és

¹ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 525/1945. M. E. sz. rendelete a fegyverszüneti egyezmény kihirdetése tárgyában. MK, 1945. (március 17.) 9. sz. 1–2.

² Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 530/1945. M. E. sz. rendelete a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítéséről. MK, 1945. (március 17.) 9. sz. 3–4.

³ A magánszemélyektől elkobzott könyvekről: NAGY, 2010.

tudományos kiadványai”.⁴ További hivatkozási alapként szolgált, hogy 1944-ben a levéltár egyszer már mentesült a beszolgáltatási kötelezettség alól, mikor a Szálasi Ferenc-kormány sajtóügyekért felelős kormánybiztosa, Kolozsváry-Borcsa Mihály engedélyezte, hogy az 10 800/1944. számú rendelet⁵ hatálya alól a Magyar Nemzeti Múzeumhoz (MNM) tartozó intézmények felmentést kapjanak. A levélírók harmadrészt hivatkoznak arra is, hogy a történettudományi kutatások szempontjából ezek a művek nélkülözhetetlenek. A levéltár ígéretet tett arra vonatkozóan is, hogy ezeket a műveket, csakúgy mint az 1944-ben indexre tett könyvek esetében, az állománytól elkülönítve fogják tárolni. Emellett pedig, mivel a levéltár könyvtára nem volt nyilvános könyvtár és csak a MOL levéltárosai és a kutatók használhatták, azzal is érveltek, hogy túlságosan nagy nyilvánosságot az esetleges engedélyezés nem fog kapni.

Április 5-én Fitz József, az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) igazgatója levelet írt Supka Gézának, az MNM elnökének, azt kérve tőle, hogy a megjelent rendeletet módosítsák olyan formában, hogy a fasisztának minősített, forgalomból kivonandó és megsemmisítendő könyvek kijelölt gyűjtőhelye az OSZK legyen, hiszen ez az egyetlen olyan könyvtár Magyarországon, amely hivatva van egy ilyen feladatot ellátni. Fitz arra is kérte Supkát, hogy az OSZK a kivonandó könyvek közül egy-egy példányt megőrizhessen, hiszen a későbbi hivatalos eljárások (igazolóbizottságok, népbíróságok stb.) esetén ezen dokumentumok bizonyító erejük lehetnek, arról nem is szólva, hogy a történettudomány számára is megőrzendő művek, hiszen ezek pusztulása esetén egy egész korszak válik feldolgozhatatlanná.

Látható, hogy az OSZK és a levéltár is nagyjából ugyanazon okokra hivatkozva kérvényezte azt, hogy az indexen szereplő könyveket megőrizhesse, azonban a történelem úgy hozta, hogy végül is csak az OSZK kapott engedélyt arra, hogy ezt megtehesse. A levéltár kérvényére ugyanis semmiféle válasz nem érkezett, míg az OSZK ezen irányú kérését Supka a Budapesti Nemzeti Bizottság (BNB) 1945. április 11-ei ülésén felvetette.⁷ Supka az ülésen indítványozta, hogy a BNB kérvényezze a kormánytól az 530/1945. M. E. rendelet módosítását, mégpedig úgy, ahogyan azt Fitz József az április 5-ei levelében kérte. Vagyis: a BNB kötelezze arra a kormányt, hogy a rendelet 1. §-át úgy módosítsák, hogy a kijelölt gyűjtőhely az OSZK legyen, és hogy egy-egy példányt zárt kezelésben megőrizhessen. Gerő Ernő erre rezignáltan mindössze annyit jegyzett meg, hogy ezt a rendeletet amúgy sem hajtják végre.

1945. április 23-án az Ideiglenes Nemzeti Kormány által kiadott 1330/1945. M. E. számú rendelet az 530/1945. M. E. rendelet végrehajtásáról intézkedett. Itt történt említés arról, hogy megkezdődött „azon irodalmi termékek, filmek és kották teljes kimutatásának összeállítása, amelyek az 530/1945 M. E. számú rendelet 1. §-ának körében megsemmisítendő”.⁸ Az első paragrafus rendelkezett arról is, hogy „valamennyi törvényhatóság, társadalmi intézmény, könyvkiadó vállalat, Magyar Távirati Iroda stb. és a sajtó támogassa a hatóságokat ebben a munkában.”⁹

E szerint a beszolgáltatott könyveket a törvényhatóságok első tisztviselői gyűjtik és tárolják mindaddig, amíg ezek elszállítása meg nem történik. A rendelet arra is felhívta a fi-

⁴ MOL Y 7. 15/1945. O. L. sz.

⁵ A m. kir. minisztérium 10 800/1944. M. E. sz. rendelete a magyar szellemi életnek a zsidó szerzők írói műveitől való megóvása tárgyában. *Bp. K.*, 1944. április 30. 97. sz. 5–6.

⁶ Közli: BÁNYI, 2003. 43–44.

⁷ GÁSPÁR–HALASI, 1975. 89.

⁸ Az ideiglenes Nemzeti Kormány 1330/1945. M. E. sz. rendelete az 530/1945. M. E. rendelet végrehajtása tárgyában. *MK*, 1945. (május 1.) 19. sz. 1.

⁹ Uo.

gyelmet, hogy „minden fasiszta szellemű, szovjetellenes és antidemokratikus sajtóterméket, tekintet nélkül arra, hogy magyar vagy más nyelven jelent meg, szolgáltatassák be”.¹⁰ Hangsúlyt kapott, hogy a beszolgáltatott könyvekről kimutatást kell készíteni és a beszolgáltatott könyvekből két-két példányt meg kell őrizni. A rendelet hatálya alá eső anyagok elszállításáról a rendelet nem szólt, mivel arról a későbbiekben szándékoztak intézkedni. A rendelet felkérte a nagyközönséget is, hogy ebben a „tisztogatási folyamatában az ideiglenes nemzeti kormányt támogassák s ilyen módon biztosítsák a teljes eredményességet”.¹¹

A BNB április 25-ei ülésén¹² Szakasits Árpád azt a javaslatot tette, hogy a BNB kérje a kultuszminisztertől egy olyan rendelet megalkotását, amely révén a közkönyvtárakból, de főként az iskolai könyvtárakból azonnali hatállyal el lehet tüntetni a fasiszta és a szovjetellenesek könyveket a már kiadott miniszterelnöki rendelet értelmében.

1945. április 28-án a Miniszterelnökség Sajtóosztályának felügyelete alatt megalakul a Fasiszta Sajtótermékek Jegyzékét Összeállító Bizottság Faust Imre vezetésével, amely aztán összeállította a négykötetes, *A fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek jegyzéke* c. munkát.¹³

1945. május 9-én a Csorba János, Budapest polgármestere által kiadott 350 884 sz./1945.–IV. határozat elrendelte, hogy a könyveket 1945. május 30-ig szolgáltatassák be a Fővárosi Könyvtár központjába vagy a legközelebbi fiókkönyvtáraiba.¹⁴ Ezután meg is indultak a begyűjtések, hiszen a magyar kormány bizonyítani akarta, hogy betartják a fegyverszüneti egyezményeket, azonban a SzEB nem volt megelégedve a munkával, de az őszi választások miatt nem is igazán szorgalmazták a begyűjtés hatékonyságának az emelését.

Mint fentebb már láthattunk, a MOL 1945-ben egyáltalán nem kapott választ kérelmére, azonban 1946 márciusában a magyar rendőrség a szovjet tisztek segítségével újraindította a begyűjtést, amely már sokkal eredményesebbnek bizonyult, mint az 1945. évi akció.¹⁵

A következő, 1946. március 21-ére keltezett levél¹⁶ alapján azt van okunk feltételezni, hogy a levéltár ügye az MNM Tanácsa elé került, ugyanis az hozzájuk fordult. A tárgy természetesen a könyvtár mentessége volt a fasiszta jellegű könyvek beszolgáltatása alól. A mentesség indoklása szinte megegyezett az egy évvel korábban benyújtott kérelemével. Annyi változás történt csak, hogy a fent idézett rendelet kiadása után a levéltár kiválogatta a rendelet hatálya alá eső könyveket, és azokat elkülönítve tárolta. A levéltár vezetése úgy gondolta, hogy ezzel mindent megtett azért, hogy a kifogásolt könyvek a levéltár könyvtárában maradjanak, mert ily módon — ugyan szigorú őrizet alatt — mégis megmaradnak a tudományos kutatás számára. A következő ügyiratból¹⁷ azonban kiderül, hogy a levéltár nem járt sikerrel, és a mentességet nem kapta meg.

Az 1946. április 8-án kelt levél címzettje a Budapest Székesfővárosi Könyvtár I. kerületi fiókja, ahol a kivont könyveket őrizték. A Jánossy főigazgató által aláírt levél tájékoztatta a könyvtár vezetőjét, hogy a kiválogatott anyagokat jegyzékkel együtt megküldik. Jánossy nem felejtette el megemlíteni, hogy ezen könyvek „annak idején nem vásárlás útján szereztettek meg, hanem azokat a szerzők ajándékképp küldötték meg az Országos Levéltár könyvtárának — a beszolgáltatásra vonatkozó rendelet megjelenése óta zár alatt voltak és használatból

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo.

¹² GÁSPÁR–HALASI, 1975. 118.

¹³ *Jegyzék*, 1945–1946.

¹⁴ Közreadja: BÁNFI, 2003. 57–58.

¹⁵ Erről az időszakról részletesen: Uo. 24–39.

¹⁶ MOL Y 7. 53/1956. O. L. sz.

¹⁷ MOL Y 7. 66/1946. O. L. sz.

kivonattak.”¹⁸ Bélay Vilmos levéltári gyakornok még aznap törölte a könyveket a cédulakatalógusból, és másnap már el is szállította a Fiókkönyvtárba. Az első két jegyzék¹⁹ alapján kiválogatott és átadott könyvek a következők voltak:²⁰

Arnaldi Ulrico	Vörösök és fehérek
Bangha Béla:	Magyarország újjáépítése és a kereszténység
Bartha József:	Faji elem és keresztény szellem irodalmunkban
Béraud, Henry	Mit láttam Moszkvában?
Bikkal Dénes:	A fasiszta Olaszország
Bizony László:	A magyarországi bolsevizmus 133 napja
Bokor Pál:	Szegedországtól Magyarorszáig
Buza Barna:	A kommunista összeesküvés
Chaldeus Simon:	A zsidó világszövetség veszedelme az emberiségre
Csaba Jenő dr.:	A forradalom története Szegeden
Cseke István:	Északi írások
Czákó István dr.:	A németbirodalmi Kraft durch Freude mozgalom
Dánér Béla:	A magyarországi zsidókérdés megoldása
Domonkos:	Rablók barlangjában
Fábián Béla:	Oroszország pusztulása a bolsevik uralom alatt
Fehéri Ármánd:	A vesztegető forradalom
Ford Henry:	A nemzetközi zsidó Forradalmárok egymás közt Földalatti összeesküvők
Fraccaroli, A.:	Magyarország a bolsevizmus alatt
Gabányi János:	Mártírjaink
Gazdag-Szabolcs:	Mezőtúr és Túrkeve a forradalmak alatt
Gulyás Pál:	Kommunista könyvtárpolitika [3 pld.]
Haller István:	Szocialista-kommunista csőd
Herczeg Géza:	Béla Kun Eine historische Grimasse
V. Homa Gyula:	Irányított gazdálkodás
Huszár Károly:	A szabadkőművesség nemzeti veszedelme
Huszár Károly:	A proletárdiktatúra Magyarországon
Huszár Károly:	Az égő Oroszország
Igaly Cs. István:	Zsidó veszedelem Magyarországon
Istóczy Győző:	12 röpirat
Kele József:	Vörösök Szolnokon és a Jászságban
Kemechey László:	Mussolini
Kemény Ferenc:	Kinek a bűne a magyarországi bolsevizmus?
Kiss Sándor:	Zsidó fajiság, magyar fajiság
Kiss Sándor:	Fajunk védelméről
Kóbor Tamás:	A bolsevizmusról a bolsevizmus alatt
Kovács Alajos:	A zsidóság térfoglalása Magyarországon
Lábay Gyula:	Az ellenforradalom története

¹⁸ Uo.

¹⁹ *Jegyzék*, 1945–1946.

²⁰ MOL Y 7. 66/1946. O L. sz.

	Lenin fiúk [12 db]
Lovász Károly:	Gyenge Szovjet
Lutochin:	A rémségek országából
Makkai–Némethi:	A zsidótörvény
Mannhardt, J. W.:	A fasizmus
Molnár Jenő:	a 133 napos rémuralom
Marton Béla:	A MOVE történetének és alapgondolatának vázlata
Morin:	A tisztelt Szovjet 6 füzet
Nyíry Gyula:	Az októberi forradalom demokráciája
Ottlik László:	A marxizmus társadalomelmélete
Pesthy Jenő:	A bolsevizmus rémnapjai
Rubint Dezső:	Az összeomlás
Sarfatti:	Mussolini
Sarolea:	Szovjet-Oroszország Sion bölcseinek jegyzőkönyvei
Simonyi Sándor:	Potyorektől Szamuely Tiborig
Somogyi Zoltán:	A június 24-i ellenforradalom és a ludovikások
Somogyi Zoltán:	A rémuralom napjaiból
Stocker:	A nagy per
Szabó László:	A bolsevizmus Magyarországon
Szabó László:	Mi okozta az összeomlást és a forradalmakat
Szladek Barna:	Az orosz forradalmak és ellenforradalmak
Szurmay Sándor:	Az orosz vörös veszedelem és Magyarország szerepe
Szücs Kálmán:	Szabad-e tovább követni Marxot?

Ezekután természetesen már nem volt semmiféle ürügy a beszo­l­gáltatási köte­le­zettsé­gek alól. A kö­vet­ke­ző be­szol­gáltatás április 26-én történt meg az OSzK felé. A MOL ugyan­is át­vet­te Sándor Imre ha­gyatékát, amelyben az özvegy szóbeli közlése alapján szintén voltak fasiszta könyvek. Ezt leellenőrizendő, Pásztor Lajosné Klein Edit országos levéltári segéd­­tiszt április 25-én átnézte a könyvtár katalógusát, majd másnap kiment a elhunyt lakására és négy darab fasisztának minősített könyvet az állományból kiemelt, amelyeket 26-án átadott az OSzK-nak „megőrzés végett Goriupp Alice osztályvezetőnek.”²¹ A négy mű a kö­vet­ke­ző volt:

Molnár J.:	A 133 napos rémuralom
Popper J.:	A mai Szovjet-ország
Sréter:	Nem, nem soha!
Bencs Zoltán magyarázataival ellátva:	A munka alkotmánya Olaszországban

1946. május 3-án a Magyar Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium a 48 670/1946. szám²² alatti levélhez csatolva küldte meg a jegyzék harmadik kötetét.²³ Ebben utasította az intézményeket, hogy a jegyzékben szereplő műveket azonnali hatállyal selejtezzék ki, majd szol-

²¹ MOL Y 7. 86/1946 O. L. sz.

²² MOL Y 7. 91/1946. O. L. sz.

²³ *Jegyzék*, 1945–1946.

gáltassák be, továbbá május 20-áig az elvégzett munkáról összefoglaló jelentés megküldését is kérték a minisztériumba.

Bélay május 17-én küldte el a jelentést a minisztériumba, hogy a selejtezés megtörtént és a műveket 18-án az I. kerületi Fiókkönyvtárnak át is adták. Május 22-én megtörtént a könyvek törlése a cédulakatalógusból is. Összesen tizenhárom mű kiselejtezése és átadása történt meg 15 kötetben.²⁴

Koritsánszky Ottó:	A magyar gyógyszerészet a proletárdiktatúra és a politikai átalakulások idején Igazságot Magyarországnak!
Olay Ferenc:	Mit tanítanak a románok!
Pekár Gyula:	Vitézek könyve Napkelet lexikon I–II. köt.
Bogdán Gyula	Egy napnak a csodái a kommunizmus alatt
Orbók Attila:	Ki árulta el a hazát?
Panajoth Gyula:	A bolsevikok országa
Dell'Adami Géza:	Megváltás Szibériából
Czebríán Istvánné:	Rabságunk kezdetén
Székely Sámuel:	Felelős-e a zsidóság az ország romlásáért?
Maderspach Viktor:	Menekülésem Erdélyből

Az utolsó selejtezésre 1947 januárjában került sor, mikor a jegyzék negyedik kötete alapján emelték ki az állományból a könyveket. Január 18-án Bélay az az I. kerületi Előljárásságra küldte meg ezeket.²⁵ A beszolgáltatott művek a következők voltak:²⁶

Balassa Imre:	A magyar királytragédia
Klebelsberg Kunó gr.:	Világválságban Magyar Szemle, I.–XLVI. k. (1927–1944.)
Miklós Imre:	A magyar vasutasság oknyomozó történelme
Olay Ferenc:	Háborús felelősségünk
Pethő Sándor:	Világostól Trianonig

A fasisztának minősített könyvek beszolgáltatásának lezárásaként egy főigazgatói körözhely ment körbe a levéltár dolgozói között, amelyet a munkatársak aláírásukkal láttak el, hogy „Fegyelmi felelősségem tudatában kijelentem, hogy hivatali asztalomban, fiókomban, szekrényemben, könyvválványomon, stb. semmiféle olyan sajtóterméket nem tartok (sic!) amely bármely eddig megjelent »fasiszta, antidemokratikus és szovjetellenes« jegyzékben szerepel.”²⁷

1947-re a levéltár könyvtárának életében lezárult egy fejezet. Külső nyomásra távolítottak el 81 olyan könyvet, amelyek ugyan ellentétben álltak az új kor ideológiájával, viszont forrásanyagul szolgálhattak volna a múlt jobb megismerésében.

²⁴ MOI. Y 7. 91/1946. O. L. sz.

²⁵ MOL Y 7. 37/1947. O. L. sz.

²⁶ Uo.

²⁷ MOL Y 7. 37/1947. O. L. sz.

FORRÁSOK

1.

15/1945 OL. sz.

Tárgy: Hivatalból: jobboldali sajtó és irodalmi termékek kötelező beszerzése tban.

I. Ker. Előljárásnak

Buda

Hivatkozással a ker. Előljárásság 1945. március 9.-én kelt hirdetményére, amely a Hitleri-fasiszta, szélsőjobboldali, nyilas sajtótermékek, politikai irodalmi művek stb. beszerzéséről rendelkezik, tisztelettel kijelentem, hogy a m. Kir. Országos Levéltár Könyvtárában található ilyen művek hivatalból és kötelességszerűen gyűjtettek forrásanyagul a jövő történelmi kutatás számára éppúgy, mint az ezekkel ellentétes politikai áramlatok sajtótermékei, politikai és tudományos kiadványai. E különleges szempontokra való tekintettel a sajtóüggyek m. kir. Kormánybiztosa²⁸ már annak idején is mentesítette a Magyar Nemzeti Múzeumkezelésébe tartozó intézményeket, köztük az Országos Levéltárat is, az akkor megsemmisítésre ítélt sajtótermékek beszerzésének kötelezettsége alól.²⁹

Mínt hogy a jövő történetkutatás a fent hivatkozott hirdetmény hatása alá eső műveket, mint egykori elsőrendű forrásanyagot könyvtárunkból hasonlóképp nem nélkülözheti, tisztelettel kérem az Előljárásságot, hogy e művek és sajtótermékek beszerzésétől ugyancsak eltekinteni méltóztassék. Az Országos Levéltár Könyvtára egyébként sem lévén nyilvános jellegű közkönyvtár, kizárólag kezelési tisztviselőknek és tudományos kutatóknak áll rendelkezésére. Még ily megszorítással is magától értendő, hogy a fenti rendelkezés hatálya alá eső művek éppúgy, mint a beszerzés kötelezettsége alól már korábban mentesített sajtótermékek a jövőben különleges zárt kezelés alá fognak vétetni.

Budapest, 1945. március 17-én

[Kaposy János], [ifj. Jánossy Dénes]
[kézzel írt]

MOL. Y7 15/1945.

2.

1946

53/1946. O.L. sz.

Tárgy: Hiv[atalból]. A fasiszta sajtótermékek kötelező megsemmisítése tban mentességkérés

A Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsának

Budapest

Az 530-1945, M. E. sz. rendelet előírta a könyvnyomdák, könyvkiadó-vállalatok, könyvkereskedők, köz- és kölcsönkönyvtárak, iskolai könyvtárak, valamint magánszemélyek birtokában lévő minden fasiszta szellemű, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermék megsemmisítését. Bár a Magyar Országos Levéltár szakkönyvtára, mely elsősorban a Levéltár hivatalos és tudományos feladatainak hűzagtalan ellátását s másodsorban a tudományos kutatást szolgálja, szigorúan véve a felsorolt könyvtári kategóriák egyikébe sem tartozik, célszerűnek látszik, hogy e könyvtár fasiszta szellemű, szovjet-

²⁸ Kolosváry-Borcsa Mihály 1944. október 31-től volt a sajtóüggyek kormánybiztosa.

²⁹ A magyar szellemi életnek a zsidó szerzők írói műveitől való megóvása érdekében c. rendelet.

Nagy Gábor

ellenes és antidemokratikus sajtótermékeire külön intézkedés történjék. E sajtótermékeket az Országos Levéltár a fenti rendelet megjelenése után kiválogatta könyvtárából és jelenleg is külön, záros helye, gondosan őrzi, eleget tévén ezzel annak a kettős követelménynek, hogy e sajtótermékek a nyilvános használatból kizárassanak, de az Országos Levéltár hivatali és tudományos feladatainak maradéktalan ellátása céljából, mint az elmúlt korszak megismeréséhez szükséges forrásanyag, továbbra is rendelkezésre álljanak.

Minthogy tehát az Országos Levéltár az 530-1945. M. E. sz. rendelet szellemében szükségesnek látszó biztonsági intézkedéseket a magyar közvélemény alakulása szempontjából káros sajtótermékek szoros zár alá helyezésével már annak idején megtette, fontos hivatali és tudományos érdekek pedig az Országos Levéltár könyvtárába tartozó fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek megsemmisítése ellen szólnak, tisztelettel kérem a Tanácsot, szíveskedjék illetékes helyen eljárni, hogy e sajtótermékek megsemmisítése alól az Országos Levéltár felmentés kapjon.

Budapest, 1946. március 21-én

főigazgató
[géppel írva]

MOL Y7 53/1946.

3.

66/1946. O. L. sz.

Tárgy: Hivatalból. Fasiszta könyvek kötelező beszolgáltatása tban átirat a Fővárosi Könyvtárhoz

Budapest Székesfővárosi Könyvtár I. kerületi fiókjának

Budapest

I. Krisztina krt. 155.

A Magyar Országos Levéltár kézikönyvtárában lévő fasiszta, antidemokratikus és antibolsevista könyveket csatolt jegyzék kíséretében van szerencsém megküldeni. Megjegyezni kívánom, hogy e könyvek – amelyek annak idején nem vásárlás útján szereztettek meg, hanem azokat a szerzők ajándékképp küldötték meg az Országos Levéltár könyvtárának – a beszolgáltatásra vonatkozó rendelet megjelenése óta zár alatt voltak és használatból kivonattak.

Budapest, 1946. április 8.

[olvashatatlan aláírás]
[géppel írva]

* * *

Lásza a könyvtár vezetője a beszolgáltatott fasiszta könyveknek a könyvtári cédulakatalógusból való törlése végett.

K. m. f.

[Jánossy]

* * *

Fasisztának minősített könyvek kivonása a Magyar Országos Levéltár könyvtárából (1945–1947)

Tisztelettel jelentem, hogy a fasiszta, antidemokratikus és antibolsevista könyvek jegyzékei alapján az Országos Levéltár könyvtárából az érintett könyveket kiemeltem és beszolgáltattam. (Fővárosi Könyvtár II. sz. fiókja 1946. április 9.) Ugyanezeket a könyveket a könyvtári cédulakatalógusból is töröltem.

Budapest, 1946. április 12.

[Bélay]

* * *

[levéltisztázati]

Magyar Nemzeti Múzeum 1802

Magyar Országos Levéltár

Budapest I. Bécsi Kapu-tér 4.

Budapest Székesfővárosi Könyvtár

I. kerületi fiókjának

Budapest

A Magyar Országos Levéltár kézikönyvtárában lévő fasiszta, antidemokratikus és antibolsevista könyveket csatolt jegyzék kíséretében van szerencsém megküldeni. Megjegyezni kívánom, hogy e könyvek – amelyek annak idején nem vásárlás útján szereztettek meg, hanem azokat a szerzők ajándékképp küldötték meg az Országos Levéltár könyvtárának – a beszolgáltatásra vonatkozó rendelet megjelenése óta zár alatt voltak és használatból kivonattak.

Budapest, 1946. április 8-án

[Jánossy Dénes]
főigazgató

átvettem 1946. április 9.
Dr. Dobny[...]-ki Krisztina

4.

86/1946 O. L. sz.

Tárgy: Hiv[atalból]. Fasiszta könyvek átadása a Sándor Imre hagyatékából a Széchenyi (sic!) kvt.-nak

pro domo:

özv. Sándor Imréné szóbeli közlésére, a könyvtár-katalógus előzetes átnézése alapján, IV. 26. kimentem a Ráday u. 32. IV. 8. sz. a. lakásra s a 4 fasiszta könyvet sk. kiemeltem és átadtam, a Széchenyi (sic!) kvt.-ban való megőrzés végett dr. Goriupp Alice osztályvezetőnek.

A 4 könyv a következő:

Molnár J.: A 133 napos rémuralom

Nagy Gábor

Popper J.: A mai Szovjet-ország
Sréter: Nem nem soha
Bencs Zoltán magyarázataival: A munka alkotmánya Olaszországban.

Budapest, 1946. IV. 22.

[Dr. Pásztor Lajosné]

MOL Y7 86/1946.

5.

Felhatalmazás

Alulírott felhatalmazom dr. Pásztor Lajosné Klein Edit orsz. levéltári segédtszert, hogy özv. Sándor Imréné Úrnő őrizetében lévő s a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonát képező, néhai Sándor Imre hagyatékából származó könyvanyagból a fasiszta szovjetellenes és antidemokratikus könyvanyagot kiválogassa és a további megőrzésre az Országos Széchényi (sic!) Könyvtár főigazgatóságának átadja.

Budapest, 1946. április 25-én.

A főigazgató helyett
Kossányi Béla
orsz. levéltári igazgató

MOL Y7 86/1946.

6.

Magyar Nemzeti Múzeum
Országos Széchényi Könyvtár
Budapest VIII. Múzeum-körút 14-16.

Az Országos Levéltár Vezetőségének
Budapest

Hivatalosan igazolom, hogy özv. Sándor Imréné Úrnő őrizetében lévő s a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonát képező, néhai Sándor Imre hagyatékából származó könyvanyagból 4 azaz négy db fasiszta, szovjetellenes, antidemokratikus könyvet átvettem. A könyvek a következők:

Molnár J.:	A 133 napos rémuralom
Popper J.:	A mai Szovjet-ország
Sréter:	Nem nem soha
Bencs Zoltán magyarázataival ellátva:	A munka alkotmánya Olaszországban.

Budapest, 1946. április 26

Goriupp Alice
osztályvezető

MOL Y7 86/1946.

7.

91/1946. O. L. sz.

Tárgy: VKM A fasiszta könyvek beszolgáltatása tárgyában összefoglaló jelentést kér

Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium III. ü.o.

Budapest

Hivatkozással 48.670/1946. sz. a. f. é. április 27-én kelt megkeresésükre, van szerencsém közölni, hogy az Országos Levéltár könyvtárában, a m. miniszterelnökség sajtóosztályának kiadásában megjelent fasiszta szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek III. sz. jegyzéke alapján a selejtezést végrehajtottam. A kiselejtezett könyvek száma: 15. Az I. és II. fasiszta-jegyzék alapján kiselejtezettekhez hasonlóan, a Fővárosi Könyvtár I. kerületi fiókjában (I., Krisztina krt. ...) f. hó 18-án beszolgáltattam.

Bp., 1946. V. 17.

[Bélay]
[géppel írva]

Lássa a Könyvtár vezetője a beszolgáltatott könyveknek a cédulakatalógusból való törlése végett.

Bpest, 1946 május 20.

[Kossányi]
[géppel írva]

Tisztelettel jelentem, hogy a III. sz. jegyzék alapján kiválogatott és a mellékelt elismervény ellenében beszolgáltatott könyvek céduláját a cédulakatalógusból kiemeltem.

Budapest, 1946. május 22.

[Bélay]
[géppel írva]

MOL Y7 91/1946.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

- MOL Magyar Országos Levéltár (Bp.)
Y 7 Magyar Országos Levéltár levéltára. Általános iratok

2. Kiadott források

- Bp. K. *Budapesti Közlöny*
Jegyzék
1945–1946 *A fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek jegyzéke*. I–IV. köt. Bp., 1945–1946.
MK *Magyar Közlöny*
NAGY, 2010 NAGY GÁBOR: Ítéletek „fasiszta” könyvek miatt. *ArchivNet*, 10. (2010) 3. sz. [<http://www.archivnet.hu/index.phtml?cikk=358>]

3. Szakirodalom

- BÁNFI 2003 BÁNFI SZILVIA: Könyvtári dokumentumok az ÁVH „fogságában”. *Könyvtárak és a hatalom*. Szerk.: MONOK ISTVÁN. Bp. 2003. 22–88
GÁSPÁR–HALASI 1975 *A Budapesti Nemzeti Bizottság jegyzőkönyvei, 1945–1946*. Szerk.: GÁSPÁR FERENC–HALASI LÁSZLÓ. Bp., 1975. (Budapest Főváros Levéltára forráskiadványai, 7.)

2010. október 30-a Oroszországban a politikai represszió áldozatainak emléknapja. Az emléknap alkalmából — a politikai represszió minden magyar áldozata előtt tisztelegve — a *Levéltári Intézet* kezdeményezésére 2010. október 29-én délután a *Donszkoj* temetőben BETHLEN ISTVÁN egykori magyar miniszterelnök síremlékét megkoszorúzták és emlékére gyertyát gyújtottak. A megemlékezésen ALEKSZANDR SZTIKALIN, az *Oroszországi Tudományos Akadémia Szlavisztikai Intézetének* tudományos munkatársa méltatta az egykori miniszterelnök konszolidációs tevékenységét, majd VARGA ÉVA MÁRIA levéltári delegátus szólt róla, végül NYIKOLAJ KIM atya, a *Moszkvai Patriarchátus* nemzetközi részlegének munkatársa mondott imát.